

cum, exaudivit. Verisimile est Septuaginta legisse tot, ubi nunc habetur vos, cum sint litteræ similes, et tōd sit nota pronominis primæ personæ, vos autem tertie. Sed sententia est omnino eadem. Nam si dicatur: *Nec avertit faciem suam ab eo*, per illud, ab eo, intelligitur a paupere, de quo dictum est, *non despecti deprecationem*, sive afflictionem pauperis: pauper autem ille, Christus ipse est.

27. ADUO TE LAUS MEA IN ECCLESIA MAGNA, VOTA MEA REDDAM IN CONSPECTU TIMENTIUM EUM.

Fortatus fuerat fideles suos, ut Deum laudarent, nunc prædicit id omnino futurum. « Apud te laus mea in Ecclesia magna, » id est, laus, quam ego tibi canam per fideles meos, erit apud te, sive coram te in Ecclesia magna, non in cretu paucorum Hebræorum, sed in Ecclesia omnium gentium. Posset etiam hic locus exponi de laude, qua laudatur Christus in Ecclesia coram Deo. Euthymius legit, *a te laus mea*; unde videtur legisse, *אֵת עַד*; sed in textu nostro habetur *אֵת עַד*, *apud te*, et sic legunt Hieronymus, Augustinus, Theodoretus et alii. Hebræica vox *אֵת עַד* vertitur a S. Hieronymo, *apud te*; ab aliis, a te. Utramque enim expositionem recipit. « Vota mea reddam in conspectu timentium eum: » per vota intelligenda videntur hoc loco vota sacrificiorum et oblationum, juxta illud *Isai. xix. 21*: « Colent eum in hostiis et muneribus: vota vorabunt Domino, et reddent. » Christus enim cum videret holocaustum mortis sue gratissimum Deo fuisse, vide ut quodammodo promississe, se holocaustum illud per ministros suos frequentissimo oblatum eo quo decrevit modo, atque hoc est quod nunc dicit: « Vota mea reddam in conspectu timentium eum, » id est, per ministros meos sacerdotes novi Testamenti assidue immolabo sacrificium Deo gratissimum, idque « in conspectu timentium, » id est, colentium eum, ac per hoc eorum fidelium. Non enim licet hoc sacrificium coram infidelibus immolare.

28. EDENT FAUPRES, ET SATURABUNTUR, ET LAUDABUNT DOMINUM QUI REQUIRUNT EUM: VIVENT CORDA EORUM IN SECULUM SÆCULI.

De hoc sacrificio « edent pauperes, » qui suam pauperitatem et egestatem spirituales agnoscent, « et saturabuntur, » quia gustabunt bonum, quod est super omne bonum, « et laudabunt Dominum, » gratias agentes Deo pro tam insigni beneficio, illi omnes, « qui querunt eum, » qui esuriunt, et proinde avidè requirunt Dominum. « Vivent corda eorum in seculum sæculi. » Illi erit fructus illius refectionis, ut corda tam nobili cibo refecta vivant vita spirituali, vita gratiæ interim, ac postea vita gloriæ in seculum sæculi. Sic enim Veritas ait *Joan. vi. 1*: « Qui manducat hunc panem, vivet in æternum. » Sicut enim cibus corruptibilis vitam conservat ad tempus, ita cibus incorruptibilis vitam æternam præbet. In hebræo habetur, *vivent*

cor vestrum in æternum, sed una littera mutata, ex *לִבְכֶם*, *cor vestrum*, fit *לִבְכֶם*, *cor eorum*.

29. REMINISCENTUR, ET CONVERTENTUR AD DOMINUM UNIVERSI FINES TERRE.

Reddit causam, cur in Ecclesia magna sit laudatus Deum, quia videlicet convertentur ad Deum merito sacrificii crucis omnes gentes. « Reminiscuntur, » inquit, principum unde prodierunt, id est, recordabuntur se olim a Deo in primo parente conditos, quod per originale peccatum jam dudum obliuioni mandaverant, et ideo ligno et lapidi dixerant: « Pater meus es tu, » *Jerem. iii*: « Reminiscuntur, » namque, primæ creationis, et « convertentur ad Dominum universi fines terre, » id est, omnes gentes, que habitant orbem terrarum, usque ad ultimos ejus fines. Significatur autem per omnes gentes, non singuli homines totius mundi, sed ex omnibus gentibus aliqui.

30. ET ADORABUNT IN CONSPECTU EJUS UNIVERSÆ FAMILIÆ GENTIUM.

Declaratio est versiculi superioris. Id est enim converti ad Dominum omnes fines terre, adorare Dominum, relicti idolis, omnes familias gentium, que usque ad fines terre propagatæ inveniuntur. Porro adorare coram Domino, idem est, quod adorare Dominum, quoniam vox hebræa *שָׁרָוּ*, quam nos vertimus *adorare*, proprie significat *incurvari*. Incurvari autem coram Domino, idem est, quod adorare Dominum.

31. QUONIAM DOMINI EST REGNUM, ET IPSE DOMINABITUR GENTIUM.

Merito convertentur ad Dominum, et adorabunt eum omnes gentes, quoniam ipse est verus et naturalis Rex omnium, ideo ipse deinceps, non demones, dominabitur gentium.

32. MANDUCAVERUNT, ET ADORAVERUNT OMNES PINGUES TERRE; IN CONSPECTU EJUS CADENT OMNES, QUI DESCENDUNT IN TERRAM.

Quia dixerat: « Edent pauperes, et saturabuntur, et laudabunt Dominum, et adorabunt eum universæ familiæ gentium; » ne quis putaret solos pauperes et plebeios convertendos ad Dominum, adjungit de divitibus et potentibus: « Manducaverunt, et adoraverunt omnes pingues terre, » id est, ipsi etiam pingues terre, qui abundant terrenis bonis, ipsi principes, imperatores, reges manducabunt de mensa Domini, et adorabunt, ac laudabunt communem Dominum, cujus est regnum super omnes gentes. Ponitur autem more prophetico præteritum pro futuro, *manducaverunt et adoraverunt*, pro *manducabunt et adorabunt*. Et denique omnes, « qui descendunt in terram, » sive, ut sonat vox hebræa, *qui descendunt in pulverem*, id est, omnes mortales, qui tandem per mortem resolvuntur in pulverem, « omnes, in-

quam, cadent in conspectu ejus, » id est, genua flectent et adorabunt. Atque ita vere generalis erit conversio gentium, que est fructus Dominiæ passionis et resurrectionis.

33. ET ANIMA MEA ILLI VIVET, ET SEMEN MEUM SERVIVET IPSI.

Concludit Psalmum, dicens se deinceps perpetuo victurum ad gloriam Dei, et eidem Deo posteritatem suam fideliter serviturum. Ponit autem animam pro toto nomine, quod in Scripturis, et præsertim in Psalmis est frequens. « Anima mea, » id est ego, illi vivam, « et semen meum, » id est posteritas mea, regenerata per aquam et Spiritum Sanctum, « serviet illi. » In hebræo habetur, *et anima ejus non vivet*; sed manifeste apparet, Septuaginta non legisse *אָנִי*, *anima ejus*, sed *אָנִי*, *anima mea*. Solum enim extendenda est particula unius litteræ, ut ex una voce fiat alia. Sic etiam certum est Septuaginta non legisse *אָל*, *non*, sed *אָל*, *et*. Et cum sententia lectionis, quam habuerunt Septuaginta, longe clarior sit, imo cum sententia lectionis modernorum Hebræorum nihil plane significet, non videtur posse dubitari quin textus hebræicus sit corruptus vitio libratorum.

34. ANNUNTIABITUR DOMINO GENERATIO VENTURA, ET ANNUNTIABUNT CÆLI JUSTITIAM EJUS POPULO QUI NASCETUR, QUEM FECIT DOMINUS.

Declarat, quod dixit: « Semen meum serviet ipsi, » dicens: « Generatio ventura, » id est, populus novi Testamenti suscipiet bonum nuntium de Domino, et de justitia ejus, que est justitia fidei. Illud, *annuntiabitur generatio ventura*, significat, *annuntiabitur generationi ventura*, sive *nuntium accipiet generatio ventura*. Est enim phrasæ græcæ qualis habetur etiam *Matth. xi. 1*: « Pauperes evangelizabitur, » id est, pauperibus evangelizatur; et *1 Timoth. i. 1*: « Secundum Evangelium, quod creditum est mihi; » nam in græco ad verbum est, *quod creditum sum*; sed Interpres mu-

tavit phrasim græcæ, quam reliquit *Matth. xi. 1*. Itaque non est scæsus: « Annuntiabitur Domino generatio ventura, » id est, adscribetur Domino generatio ventura; sed: « Annuntiabitur de Domino, sive Dominus generationi ventura. » Quod colligitur tum ex hebræo, ubi habetur *אָנִי לְדָדָר*, id est *generationi*; tum quia idem repetitur, vel declaratur in sequentibus verbis, de more Davidis: « Annuntiabunt cæli justitiam ejus populo, qui nascetur. » Idem enim est, *generatio ventura*, et *populus qui nascetur*. Annuntiabitur ergo Dominus generationi ventura, quia « annuntiabunt cæli, » id est cælestes homines, « justitiam Dei populo, qui nascetur. » Vocatur autem justitia Dei, justitia fidei, quam Deus donat gratis credentibus in Christo, que vere facit homines justos. Hoc enim præcipue docuit Evangelium, omnes esse peccatores, nec posse viribus propriis justificari, sed a solo Deo per Christi fidem veram justitiam expectandam. In hebræo non habetur *generationi ventura*; sed post nomen *generationi*, habetur inter punctio, ac deinde verbum *veniet*, quod conjungitur cum sequenti, et *annuntiabunt*. Ceterum Septuaginta interpretis non habuerunt illam interpunctionem post nomen *generationi*; et verbum *veniet* legerunt in singulari, *veniet*, ac proinde recte legerunt, *generationi que veniet*, id est generationi ventura. Nomen *cæli*, cum dicitur *annuntiabunt cæli*, non habetur in hebræo, neque in græco textu, sed latinus Interpres addidit explanationis gratia. Et legitur hoc vox *cæli* apud S. Hieronymum, et S. Augustinum in commentario hujus Psalmi, sed non legitur a Theodoro et Euthymio, græcis scriptoribus, quia (ut diximus) vetus latinus Interpres eam addidit. Illud, quod habetur in fine, *quem fecit Dominus*, significat populum istum novi Testamenti peccatorem esse Dei populum, ab ipso Deo proprie regeneratum, et creatum in Christo in operibus bonis, ut dicit Apostolus *ad Titum*, cap. iii. Similis est sententia in *Psalm. cxviii*: « Hæc dies, quam fecit Dominus, »

PSALMUS XXIII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. 7.—1. Psalmus David.

Dominus regit me, et nihil mihi deerit:

2. In loco pascuæ tibi me collocavit.

Super aquam refectionis educavit me.

3. Animam meam convertit.

Deduxit me super semitas justitiæ, propter nomen suum.

4. Nam, et si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es.

V. s. II.—Canticum [h. Psalmus] David.

Dominus pascit me [h. pastor meus]; nihil mihi deerit.

In pascuis herbarum accubavit me: super aquas refectionis educavit me.

Animam meam refeit: duxit me per semitas justitiæ, propter nomen suum.

Sed et si ambulavero in valle umbræ mortis, non timebo malum, quoniam tu mecum es:

Virga tua, et baculus tuus, ipsa me consolata sunt.

5. Parasti in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me.

Impinguasti in oleo caput meum, et calix meus inebrians quam præclarus est!

6. Et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vite meae:

Et ut inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum.

virga tua et baculus tuus, ipsa consolabuntur me.

Pones coram me mensam ex adverso hostium meorum:

Impinguasti in [al. tac. *in*] oleo caput meum, calix meus inebrians.

Sed et benignitas et misericordia subsequetur [al. *subsequantur*] me, omnibus diebus vite meae:

Et habitatio in domo Domini, in longitudinem dierum.

Argumentum. — Testatur Davidis spem et fiduciam, quam in Dei favore et cura ponit. Adhibita primum comparatione ex vita pastoritiae petita, Deum bono pastori, se vero facit ovi similem, quam pastor et diligentissime tuetur, et indulgentissime habet. Deinde utitur similitudine hominis locupletis, qui amicam domo sua pro hospitio laute excipit. Tandem declarat sibi esse persuasissimum, fore, ut in ea domo Dei perpetuo maneat. Apparet omnino, hunc Psalmum a Davide conscriptum quum, devictis hostibus et constituto regno, otio et pace laeta frueretur: tota enim oratio hujus carminis videtur ex animo parato et tranquillo proficisci. Sunt tamen interpretes qui Psalmum nostrum referunt sive ad I Sam. xv, 20, sive ad II Sam. xvii, 27: at videant isti interpretes, qui in singulis imaginibus poeticis allusiones ad res in facto positas captant, ne poetam convertant in frigidum historicum. Cæterum strophæ una.

1. Carmen Davidis.

Jova est pastor meus, non egebo.

2. In pascuis virentibus recubare me facit, ad aquas placidas ducit me.

3. Animam meam reducit (languentem recreat), ducit me in orbitis rectis propter nomen suum.

4. Etiam quando in valle umbræ mortis mihi eundum est, nil mali timeo, nam tu mecum es:

pedum tuum et baculus tuus, illa me consolantur.

5. Instruis coram me mensam coram hostibus meis; unguis oleo caput meum; poculum meum est ubertas.

6. Nil nisi bonum et benignitas me prosequuntur omnes dies vite meae, et habitatio mea in domo Jovæ erit in longitudinem dierum.

NOTE.

Vers. 2. *Virentibus*, propr. *herbæ teneræ*. *Placidas*, propr. *quietum*, non ad torrentes magno cum strepitu ruentes. *Ducit*; Hengstenberg, *curat*. — Vers. 3. *Nomen suum*, i. e. ut bonitatis fama celebretur. — Vers. 4. *Vallis umbræ mortis*, i. e. summe caliginosa atque terribilis. — Vers. 5. *Coram*: gallicè dicitur, *à la barbe de mes ennemis*. Oleo fragranti, Orientalium more, qui convivas honoratioribus balsamis aliisque fragrantibus unguentis adaspergebant. — Vers. 6. *Habitatio mea*, litt. *in habitatio meam*, pro *inhabitatio*, inhi. cal. *in inhabitatio*.

Titulus indicat auctorem Psalmi fuisse David: argumentum vero Psalmi est eximia Dei benevolentia erga electos.

EXPLICATIO PSALMI.

1. DOMINUS REGIT ME, ET NIHIL MIHI DEERIT; IN LOCO PASCUÆ, IBI ME COLLOCAVIT.

In hoc Psalmo describitur felicitas electorum Dei per similitudinem ovium, quæ ab optimo aliquo pastore reguntur. In eorum persona David, qui unus erat ex illis, dicit: « Dominus regit me, et nihil mihi deerit, » quasi dicat: Ovicula Dei sum, et quia Deus pastor est potentissimus, sapientissimus et optimus, ideo confidenter dico: « Nihil mihi deerit. » Hæc vox est hominis felicissimi in via, et in spe. Nam beati in patria et in re non dicunt: « Nihil mihi deerit, » sed: Nihil mihi deest; siquidem fugit ab eis labor, et dolor, et jam intraverunt in gaudium Domini sui. At beati in via et in spe non possunt dicere: Nihil mihi deest, cum sint obnoxii multis passionibus; sed recte dicunt: « Nihil mihi deerit, » quia si esurierint, non deerit panis; si ægrolaverint, non deerit medicus; et sic de cæteris. Porro vox illa *regit*, in hebræo et græco textu proprie significat *pascere*, et ideo sensus est: Dominus regit me pastorali modo, sicut pastor regit oviculas suas. Quod autem dixit in summa: « Nihil mihi deerit, » declarat per partes in sequentibus verbis. Videntur autem hæc esse, quibus oviculæ egere solent: primo, pascua pinguis; secundo, aque pure; tertio, ut reducantur, si forte erraverint; quarto, ut ducantur per commodas vias; quinto, ut a lupis aliisque feris defendantur; sexto, ut fatigatæ sustententur; septimo, ut si per tribulos et saxa incedentes lædantur, recoillectentur et sanentur; denique, ut evoluta die, confectoque itinere, domum habeant, ubi requiescant. Hæc omnia præstat abunde Deus electis suis, ac per hoc recte dicunt: « Nihil mihi deerit. » Incipit David a primo, cum jungit: « In loco pascuæ, ibi me collocavit, » id est, non collocavit me in loco arido, vel deserto, sed in pascuis uberrimis, ubi salubrium herbarum maxima copia est. Articula *tibi* non habetur in hebræo, neque est necessaria; addita est ab interprete græco, et inde translata in latinam editionem, sed redundat. Porro pabula, sive pascua spiritualia rationabilium ovium Dei, qui-

bus electi abundant, nihil sunt aliud, nisi notitia Dei, Eucharistia, panis verbi Dei, Veritas ipsa. Hæc enim est, quæ vitam spirituales sustentat et auget.

2. SUPER AQUM REFECTIONIS EDUCAVIT ME, ANIMAM MEAM CONVERTIT.

Attingit secundum et tertium bonum oviculis necessarium. « Super aquam refectiois educavit me, » id est, non solum in loco herbis affluente collocavit me, sed etiam in loco vicino salubribus aquis, atque ita educavit, et aluit me optimo pabulo super rivos aquarum sito, ut possim ab æstu et sitis ardore refrigerari. Parum refert, quod vox hebræa et græca non tam *refectionem*, quam *requiem* significat. Idem enim est sensus. Qui enim salubribus aquis ardorem sitis extinguit, et requiescit, et reficitur. Spiritus aqua, quæ concupiscentiæ ardorem rationabilium ovium restinguit, gratia Dei est, de qua Dominus in Evangelio Joan. iv, 14: « Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. » Nihil enim æque reprimat carnalia desideria, quam gustus amoris Dei. Gustato enim spiritu desipit omnis caro. « Animam meam convertit, » hoc est tertium donum, reductionis videlicet. Neque enim potest homo suis solis viribus reverti ad Deum, sicut potest suis solis viribus averti. Alii igitur: Bonus pastor errantem me quasivit, et reduxit, quod est beneficium magnum, atque electorum proprium, ut non sinantur errare perpetuo.

3. DEDUXIT ME SUPER SEMITAS JUSTITIÆ, PROP- TER NOMEN SUUM.

Quartum bonum commemorat: « Deduxit, inquit, me super semitas justitiæ, » id est, ingredi fecit me per viam angustam præceptorum suorum, ut juste viverem. Id vero fecit removendo occasiones peccandi, minuendo vires tentatorum, augendo charitatem, dulcescere faciendo justitiam, illustrando, inflammando, alluciendo, terrendo, aliisque innumerabilibus modis. Quos modos si adverteremus, non cessaremus omnibus momentis tam dulci Pastori gratias agere, præsertim cum id faciat non propter merita nos-

tri præcedentia, sed « propter nomen suum, » id est, « ut notas faciat divitias misericordie sue in laudem gloriæ gratiæ sue, » ut dicit Apostolus *Ephes. 1.*

4. NAM ET SI AMBULAVERO IN MEDIO UMBRÆ MORTIS, NON TIMEBO MALA, QUONIAM TU MECUM ES.

Hoc est bonum quintum, defensio videlicet a lupis aliisque vestribus feris. « Nam etsi ambulavero in medio, » sive, ut habet hebræus textus, בְּנֵי צְלִמּוֹת, *in valle umbrae mortis*, id est per loca tenebrosa, et periculis omnibus exposita, ferarum, latronum, præcipitiorum, « non timebo mala, quoniam tu mecum es. » Nam « si Deus pro nobis, quis contra nos? » Et vere incredibilis securitas est in corde diligentis Deum, dum recogitat, secum esse illum, cui nihil resistere potest. Frequentissima est in libris Prophetarum commemoratio *umbrae mortis*, quæ proprie significat tenebras densas, quales adfert mors, quæ privat omni lumine. Dicuntur enim cæci esse in tenebris, quia nihil vident, et multo magis mortui dicuntur esse in tenebris, quia nihil sentiunt. Hinc videlicet Poetæ loca mortuorum umbrosa, ac tenebris obsita esse dicunt. Hinc etiam Scripturæ sanctæ passiva conjungunt umbram mortis cum tenebris, ut unum per aliud explicatur. *Job. 11:* « Obscurent eum tenebræ, et umbra mortis; » et cap. 1: « Ad terram tenebrosam, et operant mortis caliginem; » *Isaï. 14:* « Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam; habitantibus in regione umbræ mortis, lux orta est eis, » ubi pro eodem accipitur, habitare in tenebris, et habitare in regione umbræ mortis. Quia vero loca tenebrosa multis periculis sunt exposita, et non sine ingenti pavore per ea iter facere solemus; ideo David hoc loco dicit: « Etsi ambulavero in medio umbræ mortis, » id est, in medio ingentium tenebrarum, ubi multa undique pericula circumstant, « nihil timebo, quoniam tu mecum es. »

5. VIRGA TUA ET BACULUS TUUS, IPSA ME CONSOLATA SUNT.

Sextum bonum explicatur, quod est sustentatio fatigati. Jam enim Propheta, omnia similitudine ovium, loquitur proprie de hominibus; neque enim oves lassæ sustentantur baculo, sed deferuntur in numeris pastorem. Et quamvis possent hæc verba referri ad castigationem patrum, ut S. Augustinus facit, tamen probabilis est ad litteram esse referenda ad sustentationem, ut ea referunt Theodoretus et Euthymus. Nam vox hebraica מַשְׁכָּנֶיךָ significat proprie *fulcrum*, id est, *baculum fulcrum*: sicut etiam vox græca βακτηρία a sustentando deducitur, unde βακτηρία est *baculo inniti*. Nisi placeat fortasse, virgam referre ad castigationem, et baculum ad sustentationem. Deus enim, cum videt suos in

via fatigari, lentiusque progredi, quam par esset, utrumque adhibere solet, et verbum increpatorium et consolatorium, ut altero excitet, altero sustentet. Sed utrumque tandem consolationem adfert, quoniam lætatur anima, cum videt profectum suum curæ esse Deo.

6. PARASTI IN CONSPPECTU ME O MENSAM, ADVERSUS EOS QUI TRIBULANT ME.

7. IMPINGUASTI IN OLEO CAPUT MEUM, ET CALIX MEUS INEBRIANS, QUAM PRÆCLARUS EST!

Hoc est bonum septimum, quod videlicet deus electos suos in tribulationibus, quas in hac vita non possumus evadere, mirifice consoletur. Quare non est sensus horum versuulorum, quod Deus paraverit electis mensam, oleum, et vinum adversus hostes, quasi hæc sint arma, quibus contra hostes pugnandum sit; sed sensus est, Deum opponere tribulationibus magnis magnas consolationes; et sicut ingeruntur ab hostibus amaritudines, sic ingeri a Deo suavitates, quæ describuntur more humano per similitudinem convivii, in quo sit mensa referta cibis optimis, adsit etiam unguentum pretiosum, quo aspergitur caput, nec desit vinum egregium, atque ad inebriandum, id est, exhilarandum aptissimum. Solebant enim veteres in magnis conviviis adhibere inter præcipuas delicias unguenta pretiosa, quod etiam servatum videmus in Evangelio, *Matth. xxvi.* a S. Maria Magdalena erga Dominum. Porro illa verba, *adversus eos qui tribulant me*, clariora sunt in textu græco et hebræo. Nam græcum ἐναντία, et hebraicum נֶגֶד *neged*, significant *regionem*, sive *ex adverso*, ut vertit S. Hieronymus. Proinde sensus est: e regione tribulationum, quas mihi ingerunt hostes mei spirituales, tu parasti, sive ordinasti, ut sonat verbum hebraicum, consolationem ingentem, mensam videlicet opiparam. « Impinguasti caput meum oleo, » id est, unguento pretioso caput meum perfodisti, et sic exhilarasti faciem meam in oleo, et non desit ex gratia tua calix vini inebrians et præclarus, qui hœlificet cor meum. Similis est sententia in *Psalmo xlii*: « Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuas lætificaverunt animam meam. » Et in Apostolo *II Cor. vi. 4:* « Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra. » Illud, *calix meus*, in textu græco est, *calix tuus*, et sic legit Augustinus et Euthymus; sed in hebræo habetur כַּיִס *calix meus*, et sic etiam vertit S. Hieronymus. Probabile est emendatores codicum græcos habuisse ἐν τῷ καίῳ *meo*, *calix meus*, quomodo legit S. Hieronymus in Commentario, ubi exponit versionem Septuaginta, et sic videtur legisse Theodoretus. Imo S. Hieronymus in epist. ad Sabinum et Pretellam dicit, in editione Septuaginta haberi *calix meus*, et ex errore haberi in quibusdam codicibus *calix tuus*. Proinde nostra lectio latinæ omnino retinenda est: sensus vero

semper est idem. Calix enim ille et mens est, quia mihi datus; et Dei est, quia a Deo datus.

8. ET MISERICORDIA TUA SUBSEQUETUR ME, OMNIBUS DIEBUS VITÆ MEÆ.

9. ET UT INHABITEM IN DOMO DOMINI, IN LONGITUDINEM DIERUM.

Hæc est ultimum bonum, quod perducit ad cœlitium bonum. « Misericordia tua subsequetur me, » non ad tempus, sed perseveranter usque in ævum, quod est donum proprium electorum. « Et ut inhabitem, » id est, et subsequetur me, ut « inhabitem in domo Domini, in longitudinem dierum, » id est in æternum. In hebræo et in græco textu non habetur *ut*, sed solum *et*: contra autem nonnulli veterum, ut Augustinus, Hieronymus, Theodoretus in Commentariis non legunt *et*, sed solum *ut*, et certe sine alterutro ad se clarior lectio, nimirum sic: *Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ, ut in-*

habitem in domo Domini, quomodo legunt Patres; vel sic: *Misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vitæ meæ, et inhabito in domo Domini*, quomodo vertit ex hebræo S. Hieronymus. In his enim lectionibus nihil subaudiendum est. Tamen lectio nostra non est adeo obscura, ut non possit satis facile intelligi. Subauditur enim illud, *subsequetur*, quod paulo ante præcedit, nimirum: *Misericordia tua subsequetur me, dum vivo*, ut recte vivam, *et subsequetur post hanc vitam*, ut in æternum vivam. Quare C. Augustinus, licet in textu non legerit *et*, tamen in Commentario addit *etiam*, ut videatur illud subintellexisse. Porro pro voce *inhabitem*, in hebræo habetur יֹשְׁבֵי, quod significat *redibo*. Cæterum Septuaginta legisse videtur יֹשְׁבֵי, una littera addita, et sic recte verterunt, ut *inhabitem*. Quomodo etiam legit S. Hieronymus, qui non vertit *redibo*, sed *inhabito*. Quare lectio hebræica post S. Hieronymi tempora depravata fuisse videtur.

V. v. — 1. Prima sabbati, Psalmus David.

Dominus est terra, et plenitudo ejus: orbis terrarum, et universi qui habitant in eo.

2. Quia ipse super maria fundavit eum, et super flumina præparavit eum.

3. Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in loco sancto ejus?

4. Innocens manibus et mundo corde, qui non accepit in vano animam suam, nec juravit in dolo proximo suo.

5. Hic accipiet benedictionem a Domino, et misericordiam a Deo salutari suo.

6. Hæc est generatio quærentium eum, quærentium faciem Dei Jacob.

7. Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloria.

8. Quis est iste rex gloria? Dominus fortis et potens, Dominus potens in prælio.

9. Attollite portas, principes, vestras, et elevamini, portæ æternales, et introibit rex gloria.

10. Quis est iste rex gloria? Dominus virtutum, ipse est rex gloria.

V. s. II. — Canticum [h. Psalmus] David.

Dominus est terra, et plenitudo ejus: orbis habitatores ejus.

Quia ipse super maria fundavit eam, et super flumina stabilivit eam.

Quis ascendet in montem Domini, et [al. aut] quis stabit in loco sancto ejus?

Innocens manibus et mundo corde: qui non exaltavit frustra animam suam, et non juravit dolose.

Accipiet benedictionem a Domino, et justitiam a Deo salutari suo.

Hæc generatio quærentium eum, quærentium faciem tuam, Jacob. SEMPER.

Levate, portæ, capita vestra, et elevamini, januæ sempiternæ, et ingredietur rex gloria.

Quis est iste rex gloria? Dominus fortis et potens, Dominus fortis in prælio.

Levate, portæ, capita vestra, et erigite, januæ sempiternæ, et ingredietur rex gloria.

Quis est iste rex gloria? Dominus exercituum: ipse est rex gloria. SEMPER.

Argumentum. — Carmen hoc tres habet partes et strophas. Prima celebrat Jovæ potentiam et majestatem, vers. 1-2; secunda docet, quales se prestare debeant ii qui tanti Dei cultores haberi, et horum cœtui adijungi volunt, vers. 3-5; in tertia varie rates, eleganti more prospopœia, ipsæ sacrarii portas compellat, quas hortatur, ut late pandant ingrediendi arce, sive potius, cuius erat sedes, Jovæ, cuius virtus et magnitudo delituit sublimi dialéctico prædicatur, vers. 7-10. Conseruant fere recentiores saltem interpretes in hac sententia, Psalmum hunc compositum esse occasione solemnæ pompæ, qua sacrosancta Jovæ arca in montem Sionem inducebatur (vid. II Sem. v;

1 Paralip. xv). Maurer vero in dedicatione templi decantatum esse carmen persuasum habet, conferque I II Paralip. v, 2-7.

1. Davidis carmen.

Jovæ est terra et plenitudo ejus,
orbis (circum) et omnes qui habitant in eo.

2. Nam is super maria fundavit eam,
et super flumina firmavit eam.

3. Quis ascendet in montem Jovæ,
et quis stabit in loco ejus sancto?

4. Qui est insonans manibus et purus corde,
qui non effert ad mendacium animum suum,
nec jurat ad fraudem.

5. Is auferet benedictionem (beneficia) a Jova,
et justitiam a Deo salutis ejus.

6. Hæc est generatio quærentium (sincere colentium) eum,
quærentes faciem tuam ipsi sunt Jacob.

7. Elevate, portæ, capita vestra,
et elevamini, fores æternæ,
ut intret rex gloriæ (gloriosus). —

8. Quis est iste rex gloriæ? —
Jova, fortis et potens,
Jova, potens in bello. —

9. Elevate, portæ, capita vestra,
et elevate vos, fores æternæ,
ut intret rex gloriæ.

10. Quis est iste rex gloriæ?
Jova Tsebaoth ille est rex gloriæ.

NOTE.

Vers. 2. Super, au-dessus. Quum terra supra aquas emineat (Gen. 1, 9), his tanquam fundamento superstructa videtur. — Vers. 4. Effert, i. e. inducit, hoc est, qui non appetit malum. Minus recte Rosenmullerus, qui non ore profert in vanum animum, i. e. nomen, ejus, scilicet Jovæ, i. e. qui non in vanum jurat. Ad fraudem, cum fraude. — Vers. 5. Justitiam, mercedem debitam; alii augmentum sanctitatis. — Vers. 6. Hæc, hujusmodi. Jacob, i. e. genuini Jacobi posterius, veri Israelite. Alii, quærentium faciem tuam, o Jacobi Deus: ita Ewaldus; vel, o Jacob, ut Jacob sit mysticum Dei nomen. — Vers. 7. Æternæ, quod arx Sionia jam longe ab olim fuerat exstructa. — Vers. 8. Ex hoc presertim versiculo carmen æternis choris decantatum fuisse, putant plurimi. — Vers. 10. Tsebaoth, i. e. exercituum, intellige Deus. Tseba in veterum Hebræorum scriptis pro quavis multitudine, modo sit ordinata, ponitur. Sic stella, angeli, imo universæ res creatæ dicuntur exercitus.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalmus David, prima Sabbati.

In hoc titulo pars illa, prima Sabbati, non habetur in hebræo, sed addita est a Grecis, fortasse quia in principio Psalmi fit mentio creationis terræ, quæ prima Sabbati, id est, die Dominico facta est, vel quia solent hunc Psalmum die Dominico recitare. Quod quidam volunt additum esse, prima Sabbati, quia illo die Dominus resurrexit, non mihi videtur probabile, cum hic Psalmus, non resurrectionem, sed ascensionem Domini manifeste prædicet, ascensionem autem non prima Sabbati, sed quinta factam esse notissimum est. Quod ad ascensionem hic Psalmus proprie pertinet, testatur Cyprianus serm. De Ascensu; Hieronymus, epist. 143 ad Damasum; Rufinus in Exposit. Symboli; Gregorius Nyssenus, Joannes Chrysostomus, Augustinus, Leo, et alii in serm. De Ascensione.

EXPLICATIO PSALMI.

1. DOMINI EST TERRA, ET PLENITUDO EJUS: ORBIS TERRARUM, ET UNIVERSI QUI HABITANT IN EO.

Propositi Davidis est ostendere, ex innumerabili hominum multitudine solum Christum, et paucos alios, paucos, inquam, si ad multitudinem aliorum conferantur, in domum Domini caelestem et beatissimam intraturos; quare ne forte crederent ceteri homines ad Deum non pertinere, sed ab alio aliquo principio creatos esse, quod postea marcionistæ manichæique senserunt, præmittit hos duos versiculos, quibus docet Deum Creatorem ac Dominum esse totius orbis terrarum, et omnium rerum quæ in eo sunt. « Domini est terra, et plenitudo ejus, » id est, et omnia quæ in ipsa sunt, quæque ipsam replent. Quod explicatur per alteram partem versiculi: « Orbis terrarum, et universi qui habitant in eo. » Declarat enim se, cum dixit: « Domini est terra, » intellexisse potissimum de terra habitabili, quæ proprie dicitur hebraice תּוֹכַל thebel, et græce οὐρανὸν, id est, orbis terræ habitabilis; et cum dixit, omnis plenitudo ejus, declarat se intellexisse præcipue de hominibus, qui habitant in ea, non de cæteris rebus quæ in ipsa sunt.

2. QUIA IPSE SUPER MARIA FUNDAVIT EUM, ET SUPER FLUMINA PREPARAVIT EUM.

Probat Deum Dominum esse orbis terræ, et omnium habitantium in eo, quoniam ipse fecit terram, et fecit eam supereminere aquis, ut esset habitabilis. Nam, si vel aquis omnino careret, vel esset aquis undique cooperta, inhabitabilis esset. « Quia ipse, inquit, super maria fundavit eum, » id est, a fundamentis fecit orbem terræ, ac per hoc ex nihilo fecit, et fecit « super maria, » id est, ut superficies terræ esset altior superficie maris, et similiter « super flumina preparavit eum, » id est, preparavit orbem terræ ad habitationem hominum, et ideo fecit superiorem et

altio rem fluminibus: alioqui enim mare et flumina terram obruerent, et altiora essent. Ex hoc autem, quod Deus terram habitabilem fecit, sequitur ut sit etiam Dominus omnium hominum, tum quia homines ex terra facti sunt, et in terram revertuntur; tum quia terram incolunt, non ut domini, sed ut coloni a Deo constituti, ut terram colant.

3. QUIS ASCENDET IN MONTEM DOMINI, AUT QUIS STABIT IN LOCO SANCTO EJUS?

Cum omnes homines coloni, et servi Dei sint, et omnes pariter terram, quæ Dei possessio est, incolant: « Quis ascendet in montem Domini? » id est, eritne aliquis ex tanto numero, et quis ille erit, qui dignus sit ascendere ad locum ubi proprie habitat Deus? Vocatur mons Domini (ut alias sæpe diximus) domus caelestis, quæ est vere sublimis et sancta, de qua dicitur in alio Psalm. cxxii: « Coelum cœli Domino, terram autem dedit filiis hominum. » Qui hunc locum exponunt de monte Sion, qui erat in Jerusalem civitate Judææ, videntur nullo solido fundamento niti posse, cum constet montem illum plenum fuisse hominibus omnis generis, ut plane ridiculum videatur de illo dicere: « Quis ascendet in montem Domini? »

4. INNOCENS MANIBUS, ET MUNDO CORDE, QUI NON ACCIPIT IN VANO ANIMAM SUAM, NEC JURAVIT IN DOLO PROXIMO SUO.

Respondet quatuor condiciones requiri in eo, qui sit ascensus montem Domini. Prima est, ut sit innocens manibus, id est, nihil mali pertraverit; altera, ut sit mundus corde, id est, nihil mali cogitaverit, aut cupiverit; tertia, ut non acciperit in vano animam suam, id est, ut non frustra vitam a Deo acciperit, id est, non solum nihil mali fecerit, vel cogitaverit, sed etiam ea omnia bona cogitaverit, et fecerit, quæ ad finem sibi a

Deo constitutum obtinendum requiruntur; quarta, ut non juraverit dolose. Illud, qui non accipit in vano animam suam, aliqui detorqueant ad iuramentum, ut sequens particula sit explicatio superioris. Volunt autem legi, qui non accipit in vano animam ejus, id est Dei; vel, juxta puncta Rabbini legi volunt, animam meam, cum vox hebraea habeat pronomem tertiae personae, non primae, et in tertia persona vertit S. Hieronymus; tum quia lectio illa, animam meam, est omnino nova et inaudita, cum Latini et Graeci hactenus in ea voce intellexerint relativum reciprocum, nimirum animam suam; tum denique, quia nomen Dei in vanum accipere, pro eo quod est falso jurare per Deum, habetur in Scripturis sanctis; sed animam propriam, vel animam Dei in vanum accipere, pro falso jurare, nusquam legitur. Alii volunt animam suam in vano accipere, nihil esse aliud, nisi vana, id est, temporalia et caduca cogitare et concupiscere; sed hoc jam comprehensum erat in illo, mundus corde, et videtur coetum et durum. Addidit vero Propheta quartam illam conditionem, de iuramento doloso, ut in eo peccato, quod est unum ex maximis, cum sit pariter contra Deum et contra proximum, comprehenderet omnia alia peccata, quae per instrumentum linguae committuntur. Itaque is, qui dignus sit in montem Dei, id est, in caelum conscendere, debet undequaque esse perfectus, ita ut neque corde, neque voce, neque opere unquam deliquerit, et contra, bona omnia fecerit, quae ad ejus officium pertinebant. Haec vero conditiones non in alium, quam in Christum conveniunt. Is enim unus est, « qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, » ut dicitur I Petri II. De reliquis, « non est qui faciat bonum, non est usque ad unum, » ut loquitur David in Psalmo XIII; et « omnes nos quasi oves erravimus, » inquit Isaias cap. LIII; et apostolus Paulus ad Rom. II, 23: « Omnes peccaverunt, et egent gloria Dei. » Proinde recte Dominus ipse ait Joan. III: « Nemo ascendit in caelum, nisi qui descendit de caelo, Filius hominis, qui est in caelo. » Reliqui sunt de terra terreni, ille solum de caelo caelestis, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior cunctis per ascensionem factus. Nec tamen sola persona Christi ascensura erat in montem Domini, sed ipse, et corpus ejus, quod est Ecclesia, quam lavit sanguine suo, ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, neque rugam, ad Ephes. V; propterea sequitur:

5. HIC ACCIPIET BENEDICTIONEM A DOMINO, ET MISERICORDIAM A DEO SALUTARI SUO.

« Hic, » videlicet Christus, « accipiet benedictionem a Domino, » id est, copiosissima bona pro

se, et « misericordiam a Deo salutari, » pro corpore suo, quod est Ecclesia, cuius etiam respectu dicitur Deus salutaris ejus. Siguidem vita aeterna in regno colorum, Christo iustitia, fidelibus ejus misericordia est; nam etiamsi iusti mererentur ex condigno vitam aeternam, tamen ipsa eorum merita ex misericordia Dei nascuntur, et dona Dei verissime appellantur. Unde in Psalmo, cui dicitur: « Qui coronat te in misericordia et miserationibus; » et ad Rom. VI: « Suspendium peccati mors, gratia Dei vita aeterna. » In hebraeo habetur, iustitia a Deo salutari suo, et sic vertit S. Hieronymus, secundum quam lectionem totus hic versiculus Christo proprie conveniret. Tamen Septuaginta, qui verterunt misericordiam, videntur considerasse iustitiam in Scripturis aliquando accipi pro bonitate, imo etiam expresse pro misericordia, ut in Psalmo. CXX: « Dispersit, dedit pauperibus, iustitia ejus manet in saeculum saeculi. » Unde est illud in Evangelio Matth. VI: « Attendite, ne iustitiam vestram faciat coram hominibus, ut videamini ab eis. » Et mox: « Te igitur faciente clemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextra tua. » Itaque Septuaginta hoc loco non tam ad vocem, quam ad rem significatam respexerunt.

6. HEC EST GENERATIO QUERENTUM EUM, QUERENTUM FACIEM DEI JACOB.

Hic jam manifestat Propheta illum unum innocentem manibus, et purum corde, qui ascendit in montem Domini, et accipiet benedictionem et misericordiam a Deo, non esse solum caput, sed caput cum corpore, Christum cum Ecclesia. « Hec, » inquit, est generatio querentium eum, id est, iste qui ascendit in caelum, est generatio quaedam hominum regeneratorum in Christo, quorum praecipuum studium est Deum quaerere, ad faciem Dei videndum anhelare, ad montem denique sanctum totis viribus niti. Et vero unum est, ac forte praecipuum signum electorum Dei, suspirare ad patriam. Generatio enim filiorum hujus saeculi nihil minus quam Deum querit, nihil magis quam mortem horret; et, si opto daretur, mallet in hoc saeculo semper vivere, quam dissolvi, et esse cum Christo. In textu graeco habetur: *Αἱ τὴν ἴψαν ἐκζητοῦν Κόσμον*, haec est generatio querentium Dominum; et sic legunt in Commentario Hieronymus, Augustinus, Euthymius et alii: tamen in hebraeo habetur *querentium eum*, ut habet nostra editio latina. Sensus omnino est idem; nam illud, *eum*, refertur ad Dominum, de quo dictum erat, *accipiet benedictionem a Domino*. Itaque Septuaginta videntur explicasse pronomem *eum*, quod est in hebraeo. Quod sequitur, *querentium faciem Dei Jacob*, in hebraeo est, *querentium faciem tuam, o Jacob!* Quo etiam loco Septuaginta explicaverunt sententiam obscuram textus hebraici, in quo subintelligitur *Deus*, ut sensus sit: *querentium faciem tuam,*

Deus Jacob: nisi forte per *Jacob* in textu hebraico intelligatur caetus beatorum, sive caelestis Jerusalem, et tunc in idem recidit, quaerere faciem Dei, et quaerere faciem Jacob: quia nemo videt faciem Jacob, id est, caelestis patriae, qui non videat faciem Dei Jacob, cum totum negotium, totaque felicitas illius beatissimi Jacob sit contemplari faciem Dei. Additur in hebraeo *סלה* *selah*, id est *semper*, quia non solum generatio haec Deum querit, sed semper Deum querit, id est, non fatigatur Deum quaerendo, neque sinit se abduci a quaerendo Deo, ut quaerat aliquid infra Deum.

7. ATTOLLITE PORTAS, PRINCIPES, VESTRAS, ET ELEVAMINI, PORTE AETERNALES, ET INTROIBIT REX GLORIAE.

Cum praevideret sanctus Propheta inventum esse unum, qui ascendere dignus esset in montem Dei, id est Christum; praedicit jamjam illum re ipsa ascensurum, et portas caeli aeternas illi aperiendas. Sed more poetico ultro prospopoeza, et alloquitur tum principes caeli, id est angelos, tum ipsas portas, ac jubet angelis, ut aperiant, et portis, ut sinant se aperiri, imo sponte patefiant adveniendi Regi gloriae. Euthymius notat portas non aperiri, sed tolli, quia adveniende rege solent portae civitatis auferri, et deponi in signum subjectionis. At non dicit David: *Auferre portas, sed attollite*; et non dicit portis: *Exite de medio, sed elevamini*. Dicit igitur *attollite et elevamini*, quia porte caeli non sunt quasi in pariete, ut ad latera moveri debeant, sed quasi in tecto, vel laqueari, ut sursum versus aperiende sint. Unde etiam retellit opinio eorum, qui volebant Prophetam loqui de domo aliqua in monte Sion terrestri, in quam introducenda erat arca. In hebraeo ad verbum, ut vertit S. Hieronymus, alloquitur Propheta solas portas, ac dicit: *Attollite, portas, capita vestra; elevamini, janua sempiternae, et introibit Rex gloriae*. Dicuntur autem portae attollere capita, quando elevantur sursum versus, quia tunc attolluntur extremae partes earum, quae sunt in eis veluti capita. Et quamvis vox hebraea *ראשׁים* *rashim* significare possit non solum capita, ut vertit S. Hieronymus, sed etiam principes, ut verterunt Septuaginta, tamen pronomem additum, quod Hebraei dicunt affixum, secundum communem phrasim hebraicam solet conjungi cum nomine immediate praecedente; et ideo illud, *ראשׁים*, debet verti, *capita vestra*, ut vertit S. Hieronymus, vel *principes vestros*, quod hoc loco non est ad propositum. Tamen quia Septuaginta Interpretes satis aperte per *ראשׁים* *rashim* intellexerunt principes, cum verterint, *et elevamini*, et pronomem conjunxerunt cum nomine *portas*, dicendum est, vel in textu ipsorum pronomem affixum fuisse nomini *ראשׁים*, quod significat portas, non autem nomini *ראשׁים*, quod significat principes; vel posse pronomem affixum

uni nomini, referri ad aliud nomen, quamvis rarissime, et praeter regulam.

8. QUIS EST ISTE REX GLORIAE? DOMINUS PORTIS ET POTENS, DOMINUS POTENS IN PRAELO.

Introducitur princeps caelestis Jerusalem interrogans: « Quis sit ille Rex gloriae, » non quod angeli in die ascensionis Domini ignorarent Christum esse Regem gloriae, sed ut exprimat admirationem, quam secum adferebat novitas illa, quod emeretur verus homo corporalis ascendere super caelos, non tanquam hospes, sed tanquam Dominus gloriose ac sempiternae civitatis. Respondet autem Propheta Regem gloriae esse Christum, Dominum fortissimum et potentissimum, qui potentiam suam ostendit in praelio contra Principem tenebrarum, quem devicit, spoliavit et alligavit.

9. ATTOLLITE PORTAS, PRINCIPES, VESTRAS, ET ELEVAMINI, PORTE AETERNALES, ET INTROIBIT REX GLORIAE.

10. QUIS EST ISTE REX GLORIAE? DOMINUS VIRTUTUM, ISE EST REX GLORIAE.

Fingit Propheta angelos, qui caelo praesunt, quasi cunctari in aperiendis portis, et ideo rursus intonat: « Attollite portas, » etc., quae non significant aliud, nisi ingentem rei novitatem, quod corpus terrenum supra corpus caeleste, et caro humana supra ipsos angelicos spiritus, cum incredibili totius naturae admiratione, et quasi stupore conscendat. Rursus igitur introducit angelos interrogantes: « Quis est iste Rex gloriae? » quibus ipse respondet: « Dominus virtutum, ipse Rex gloriae. » Audito autem nomine sibi notissimo, nimirum *Dominus virtutum*, continuo aperiunt, et Regem gloriae laeti suscipiunt. *Dominus virtutum* in hebraeo est, *דומינא תבואה* *tsabaath*, quod S. Hieronymus vertit, *Dominus exercituum*, quod nomen in Prophetis frequentissime tribuitur Deo, neque est commune diis per participationem, sed proprium soli Deo proprie dicto, tum quia continet nomen quatuor litterarum, proprium soli Deo vero; tum quia solus sit vere Dominus exercituum, quia praest exercitibus angelorum, qui sunt pene innumerae et potentissimi; et etiam quia soli Deo vero militant omnes creaturae. Nam, ut habemus in Psalmo. CXXVIII: « Ignis, grando, nix, glacies, » spiritus procellarum quae faciunt verbum *glacies*, id est, pugnant ad imperium ejus. Exertus est quidem Pharao Deum esse Dominum exercituum, cum non solum per angelos, sed etiam per minutissima animalia contra eum pugnaverit, videlicet per ranas, muscas et culices, nec solum per animalia, sed etiam per res inanimatas, gradinem, ignem, tenebras, morbos, et similia. Porro translatio Septuaginta qui verterunt, *Dominus virtutum*, in idem recidit. Nam per *virtutes* non intelliguntur

virtutes morales, quæ dicuntur *ἀρεταί*, sed vires et potentie, quæ dicuntur *δυναμεις*. Itaque *Dominus virtutum* est Dominus virium et potentiarum, quales præcipue sunt castrorum acies ordinatae. In vulgari etiam sermone exercitus armati dici solent, *les forces*. Ex his habemus Christum Dominum vere ac proprie esse Deum, non creaturam, ut Ariani aliqui permulti hæretici voluerunt. Nam

PSALMUS XXV

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. In finem, Psalmus David.

Ad te, Domine, levavi animam meam :
2. Deus meus, in te confido; non erubescam :

3. Neque irrideant me inimici mei; etenim universi, qui sustinent te, non confundentur.

4. Confundantur omnes iniqua agentes supervacue.

Vias tuas, Domine, demonstra mihi, et semitas tuas edoce me.

5. Dirige me in veritate tua, et doce me : quia tu es Deus salvator meus, et te sustinui tota die.

6. Reminiscere miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quæ a sæculo sunt.

7. Delicta juventutis meæ, et ignorantias meas ne memineris.

Secundum misericordiam tuam memento mei tu : propter bonitatem tuam, Domine.

8. Dulcis et rectus Dominus; propter hoc legem dabit delinquentibus in via.

9. Dirigit mansuetos in iudicio : docebit mites vias suas.

10. Universæ viæ Domini, misericordia et veritas, requirementibus testamentum ejus, et testimonia ejus.

11. Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis peccato meo; multum est enim.

12. Quis est homo qui timet Dominum? legem statuit ei in via, quam elegit.

13. Anima ejus in bonis demorabitur, et semen ejus hereditabit terram.

14. Firmamentum est Dominus timentibus eum : et testamentum ipsius, ut manifestetur illis.

15. Oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos.

in hoc Psalmo dicitur *Dominus virtutum*, sive *exercituum*, quod nomen in tota Scriptura sacra soli Deo tribuitur; necnon *Rex gloriæ*, id est, Rex celestis Jerusalem, quæ est regio lucis, et summæ æternæque claritatis; quod sine dubio soli Deo vero convenire potest. Additur in hebræo *יהוה שלם*, *semper*, ut significet Christum regem esse gloriæ, non ad tempus, sed in *omnem* eternitatem.

V. s. n. — David

Ad te, Domine, animam meam levo.

Deus meus, in te fisis sum, ne confundar, ne latentur [h. neque exultent in me] inimici mei.

Sed universi qui sperant in te non confundantur : confundantur qui iniqua gerunt frustra.

Vias tuas, Domine, ostende mihi, semitas tuas doce me.

Deduc me in veritate tua, et doce me : quia tu [al. add. es] Deus salvator meus, te expectavi tota die.

Recordare miserationum tuarum, Domine, et misericordiarum tuarum, quia a sæculo sunt.

Peccatorum adolescentiæ meæ, et scelerum meorum ne memineris : secundum misericordiam tuam recordare mei tu [al. tac. tu], propter bonitatem tuam, Domine.

Bonus et rectus Dominus : propterea docebit peccatores in via.

Deducet mansuetos in iudicio, et docebit modestos viam suam.

Omnes semitæ Domini misericordia et veritas : his qui custodiunt pactum ejus, et testimonia ejus.

Propter nomen tuum, Domine, propitiaberis iniquitati meæ, quoniam grandis est.

Quis est iste vir timens Dominum? quem docebit in via, quam elegerit.

Anima ejus in bono commorabitur, et semen ejus hereditabit terram.

Secretum [al. *decretum*] Domini timentibus eum, et pactum suum ostendit eis.

Oculi mei semper ad Dominum : quia ipse educet de reti pedes meos.

46. Respice in me, et miserere mei; quia unicus et pauper sum ego.

17. Tribulationes cordis mei multiplicatae sunt : de necessitatibus meis erue me.

18. Vide humilitatem meam, et laborem meum : et dimitte universa delicta mea.

19. Respice inimicos meos, quoniam multiplicati sunt, et odio iniquo oderunt me.

20. Custodi animam meam, et erue me : non erubescam, quoniam speravi in te.

21. Innocentes et recti adheserunt mihi; quia sustinui te.

22. Libera, Deus, Israel, ex omnibus tribulationibus suis.

Respice in me, et miserere mei; quoniam solus et pauper ego [h. add. sum].

Tribulationes cordis mei amplificatee sunt : de angustiis meis educ me.

Vide afflictionem meam et laborem meum, et porta omnia peccata mea.

Vide inimicos meos, quoniam multiplicati sunt : et odio iniquo oderunt me.

Custodi animam meam, et libera me, non confundar quoniam speravi in te.

Simplicitas et æquitas cervabunt me; quia exspectavi te.

Redime, Deus, Israel, ex omnibus angustiis suis.

Argumentum. — Vates in hoc carmine ardentem et flebiliter petit, sibi remitti sua peccata, et liberari se a periculis et malis illis, quibus ea puniantur; postremo atexit clausulam, qua pro populo etiam toto orat. Insuper et *διδασκαλικὰ* multa, itemque preciosa fructuum pietatis, et celebrationis misericordie divinae. Psalmus hic *αποδοχιδίς* ostendit artificium, cujus rei plura inter sacra poemata exempla existant, nec non inter Syriacæ et Persicæ. Causa vero hujus instituti varii comminiscuntur varias, quarum tamen unica, aut saltem præcipua, probabilis videtur esse hæc, memoriam hoc artificio juvare voluisse poetas, ut alii talia carmina facilius addicerent, et commodius recordarentur. Cæterum ordinis alphabetici non ita tenaces fuerunt Hebræi poetas, ut in omnibus ac singulis ejusmodi carminibus numerum elementorum sine ulla interruptione aut defectu litteris initialibus representandum existimarent. Ewald et Maurero *acrostichis* in hoc Psalmo, sicut et in *xxiv*, recentioris ætatis iudicium est, absque idonea ratione. Strophæ tres: vers. 1-3, meam in te spem non confundas; vers. 4-14, recte agendi rationem me doceas, mea que delicta, malorum causam, mihi ignoscas; vers. 15-22, libera me cum toto populo ab omnibus malis.

1. Carmen Davidis.

Ad te, Jova, animam meam levo.

2. Mi Deus, in te confido;
ne pudore afficiar (hac me spe excidens),
ne exsultent de me hostes mei.

3. Omnes quoque sperantes in te non confundentur;
pudore afficiantur oppressores sine causa!

4. Vias tuas, Jova, ostende mihi,
semitas tuas doce me.

5. Fac ut incedam in veritate tua (præceptis tuis), et doce me;
nam tu es Deus salutis meæ,
te (auxilium tuum) exspecto omni (vel *toto*) die.

6. Memor sis misericordiarum tuarum, Jova, et benignitatis tuæ:
nam ab eternitate *sunt* illæ.

7. Peccatorum juventutis meæ delictorumque meorum ne sis memor;
secundum benignitatem tuam memor mei tu sis,
propter bonitatem tuam, Jova.

8. Bonus et rectus (non fallax) est Jova :
propterea monstrat peccatoribus viam (qua ipsi sit ambulandum).

9. Dirigit humiles in iudicio,
et docet humiles viam suam.

10. Omnes semitæ Jovæ *sunt* benignitas et veritas (fides),
iis qui servant fœdus ejus et præcepta ejus.

11. Propter nomen tuum, Jova,
condonabis culpam meam, nam magna illa.
12. Quis est vir timens Jovam?
monstrabit ei Jova viam quam eligat.
13. Anima ejus (ipse) in hono habitabit,
et semen ejus possidebit terram (promissam).
14. Consortium familiare Jovæ est cum timentibus eum,
et fœdus ejus est cum iis, ad edocendum eos.
15. Oculi mei continuo ad Jovam,
nam is educit e reti pedes meos.
16. Converte te ad me, et miserere mei,
nam solitarius et afflictus ego sum.
17. Angustiæ cor (animum) meum aperuerunt (divinæ institutioni);
e pressuris meis educ me.
18. Vide afflictionem meam et laborem meum,
et indulge omnibus peccatis meis.
19. Vide inimicos meos, quia multi sunt,
et odio injusto oderunt me.
20. Custodi animam meam, et eripe me;
ne pudore afficiar, nam in te confidi.
21. Innocentia et rectitudo me servent,
nam te exspecto.
22. Libera, Deus, Israellem,
ex omnibus angustiis ejus.

NOTE.

Vers. 3. *Confundantur*: alii, *confundantur*. *Oppressores*: ita Maurer; Rosenmullerus, *protervi*; Hengstenberg, *perfidii*. — Vers. 5. *Fac ut*, etc. Rosenmullerus et alii, *dirige*, vel *ducas me pro fidelitate*, i. e. *sincera bonitate tua*. — Vers. 6. Hoc vult: utere erga me eadem illa elementia, qua olim erga tuos nunquam non usus es. — Vers. 7. *Propter bonitatem tuam*, non ex mei consideratione. — Vers. 9. *Humilis vel mansuetus*: Maurer, *afflictus*. — Vers. 10. *Præcepta*, propr. *testimonia*, littere veluti testimoniales, quæ fidem faciunt mutui fœderis Jovam inter et populum; vel leges quæ Deus solemnî attestatione populo suo servandas dedit. — Vers. 11. *Nomen*, misericordiæ famam, non mea causa. *Condonabis*, pro optativo. *Nam magna illa*, ita ut, si pro merito meo castigare velles, ego non ferre possem castigationem. — Vers. 12. *Quis est*, etc., i. e. *quicumque*. — Vers. 14. *Consortium familiare*: Cf. *Prov.* iii, 32. — Vers. 14. *Et fœdus*, etc. Meignan, et *fœdas suum*, *illud Jova natum facit eis*, divinam protectionem experientia. — Vers. 17. *Angustiæ*, etc.; ita post Schultensium Maurer. Alii litteram γ in fine verbi *hircabon* nomini quod proxime sequitur proponunt, *angustias cordis mei dilato*, et ... Meignan, *magnas*, seu *multas* (ut Vulgatus) *angustias cordis mei fecerunt mei hostes*. — Vers. 22. *Libera*, propr. *redime*: hic versus forsitan postea, v. g. in captivitate, tanquam *doxology* a additus fuit.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS XXIV

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In *finem*, Psalmus David.

In hebræo non habetur, in *finem*, sed solum, *Psalmus David*; sed non multum refert sive Septuaginta addiderint illud, in *finem*, sive exciderit ex textu hebræico. Hic Psalmus est primus ex alphabeticis; habet enim tot versiculos, quot sunt littere alphabeti. nimirum viginti duos, et incipit primus versiculus a prima littera Alphabeti, secundus a secunda, et sic deinceps. Una duntaxat littera est, a qua nullus versus incipit, videlicet *capitulum*, sed ut dampnam hoc resarciatur, in fine Psalmoi post ultimam litteram ponitur alius versiculus incipiens a littera *phe*; atque ita duo versiculi incipiunt a littera *phe*. Quid hujus rei causa fuerit, difficile esset divinare. Similes Psalmi alphabetici sunt xxxiii, xxxv. cx, cxi, cxvii et cxlii. Cur alphabetici scribantur Psalmi, nulla melior occurrit ratio, quam ut consulari memoria. Argumentum Psalmi est oratio devotissima, qua petitur remissio peccatorum, et gratia bene vivendi. Convenit autem hæc oratio homini incipienti despiciere temporalia, qui sic tenetur desiderio placendi Deo, ut tamen laboret in concupiscentiis superandis.

EXPLICATIO PSALMI.

1. AD TE, DOMINE, LEVAVI ANIMA MEAM;
DEUS MEUS, IN TE CONFIDO, NON ERUBESCAM.

In hoc versiculo, qui est unus apud Septuaginta, quia continet integram sententiam, sunt duo secundum Hebræos; incipit enim secundus ab illis verbis: «In te confido,» quia ibi ponitur secunda littera alphabeti. «Ad te, Domine, levavi animam meam,» id est, non inveniens in creaturis ullis quietem, sed ubique spinas et tribulos, pertæsus vite prioris, animam meam abstractam ab affectu, quo inhærebat terræ, ad te levavi; tibi per cogitationem assiduam, et amorem a te inspiratum inhæreere cepi, a te auxilium contra tentationes exspecto, et quia «in te confido, non erubescam,» id est, non recedam a te confusus, auxilio non impetrato, ita ut cogar erubescere coram inimicis meis. In textu græco additur *in æternum*, in æternum; sed id non habetur in hebræo, neque legitur a S. Hieronymo, S. Augustino, et Theodoro in Commentariis, sed a solo Euthymio ex veteribus. Itaque recte non est receptum in editione latina.

2. NEQUE IRRIDEANT ME INIMICI MEI, ET ENIM
UNIVERSI, QUI SUSTINENT, TE NON CONFUNDENTUR.

Explicat quod dixerat, *non erubescam*, quia tunc erubesceret, si irrideretur ab inimicis tanquam qui frustra sperasset in Deo. In hebræo habetur, *neque exultent de me inimici mei*. Sed idem sensus est. Siquidem exultatio inimicorum species irrisionis est. Per *inimicos* autem intelligi possunt tum homines mali, tum etiam demones, quorum exultatio et irrisio intolerabilem confusionem pareret, si eam serio cogitarem. Reddit postea causam, cur omnino confidat se non confundendum, «quoniam, inquit, universi qui sustinent te non confundentur,» id est, quia longo experimento,

exemplis nostrorum majorum, et ex ipsis verbis tuis didicimus neminem confundi, neque a spe sua excidere ex iis, qui te sustinent, id est, qui in te confidentes patienter auxilium tuum expectant. Sustinere Dominum in Scripturis frequentissimum est, et significat expectare Dominum cum certa spe auxilii.

3. CONFUNDANTUR OMNES INIQUA AGENTES, SU-
PERVACUE.

Duplicem sensum hic versiculus habere potest: primo enim sensus esse potest, ut significetur confundendos eos, qui sine causa peccant, id est, qui non peccant ex ignorantia, vel infirmitate, sed ex malitia. Isti enim non cogitant de penitentia, neque de peccato abjiciendo; ideo, si forte sperant aliquid a Deo, spes eorum præsumptio est. Ita Theodoretus et Euthymius. Potest etiam esse alius sensus, fortasse magis literalis, ut significetur confundendos inimicos iustorum tum visibiles, tum invisibiles, quia frustra inique agunt dum vexant homines justos; non enim consequuntur finem sibi propositum, nimirum ut justos perdant, et ad gehennam perducant; cum e contrario illa vexatio sit eis virtutis exercitatio, et meritum gloriæ sempiternæ. Retorquet igitur Propheta confusionem in hostes, quasi dicat: Ne sinas, Domine, ut ego confundar; quod fieret, si inimici mei me irriderent, et de perditione mea exultarent; sed contra confundantur ipsi, dum cernunt se supervacue ac frustra inique egisse, ut me ad impatientiam provocarent.

4. VIAS TUAS, DOMINE, DEMONSTRA MIHI, ET
SEMITAS TUAS EDOCE ME.

Per vias Domini intelligimus legem Domini, quæ vere est via, qua itur ad Deum. Nam «si vis ad vitam ingredi, Dominus ait *Matth.* xix, serva

mandata. » Cum itaque postulasset Propheta auxilium Domini contra tentationes, explicat quod auxilium potissimum habere desideret, atque ait: « Vias tuas, Domine, demonstra mihi, » id est, fac me ambulare per vias præceptorum tuorum; » et semitas tuas edoce me, » id est, ostende mihi angustum iter justissimæ legis tuæ: sic enim evadam omnes irrisiones inimicorum, et non ego confundar, sed confundentur ipsi, qui frustra me suis tentationibus exagitant. Porro cupit doceri legem Domini, non quoad intelligentiam speculativam, sed quoad praxim, id est, cupit gratiam, quæ persuadeat voluntati, ut libeat implere mandata.

5. DIRIGE ME IN VERITATE TUA, ET DOCE ME, QUIA TU ES DEUS SALVATOR MEUS, ET TE SUSTINUITOTA DIE.

Idem repetit, et addit rationem. « Dirige me, inquit, in veritate tua, » id est, ex me facile declino ad dexteram, vel ad sinistram, deserens viam mandatorum tuorum, propter temporales prosperitates, vel adversitates, ideo tu dirige me dicens auxilium gratiæ tuæ per viam rectam in veritate tua, id est in lege tua, quæ verissima via est. « Nam omnia mandata tua veritas, » *Psalm. cxviii.* « Quia tu es Deus salvator meus, » id est, ideo a te auxilium hoc peto, quia tu solus, qui Deus es, potes salvare animam meam. Non est enim alius medicus, qui noverit curare morbos animarum, et multo minus qui possit sanitatem perfectam reddere, nisi Deus. Et præterea hoc a te peto, et spero impetraturum, quia te sustinuit tota die, id est, perseveranter et patienter expectavi medicinam tuam, neque aliunde consolationem accipere volui. Magni meriti est apud Deum, tempore tentationis non deficere a spe cælestis auxilii, neque humanas consolationes requirere.

6. REMINISCERE MISERATIONEM TUARUM, DOMINE, ET MISERICORDIAM TUARUM QUÆ A SÆCULO SUNT.

Quando Deus sinit animam tentationibus agitari, vel in peccatis herere, videtur oblitus misericordiæ suæ; ideo justus diu luctatus cum tentatione, vel videns se non posse liberari a lapsu in peccata, quod summopere cupit, clamat ad Deum ut recordetur miserationem et misericordiam suarum antiquarum. Inter miserationem et misericordiam hoc interest, quod miseraatio significat actum miserendi, misericordia habitum virtutis, et idem fere discrimen invenitur in verbis hebraicis, quamvis sint magis dissimilia inter se, quam latina. Quod hic habemus *miserationes*, in hebræo est, *רחמים*, quod *amorem et viscera paterna* proprie significat; unde est illud *Psalm. cii*: « Sicut miseretur pater filiorum. » Quod autem hic habemus, *misericiordia*, in hebræo est, *חסד*, quod *pietatem et probitatem*, ac *misericiordiam* virtutem significat. Itaque sensus est: Recordare, Domine, te ab æterno misericordem fuisse, nec solum mi-

sericordem, sed etiam misereri solitum, et viscera paterna exhibere erga filios tuos, proinde hoc tibi esse proprium et naturale. Illud, *quæ a sæculo sunt*, in hebræo et græco est, *quia a sæculo sunt*; et sic legunt S. Augustinus et Theodoritus. Tamen S. Hieronymus in Commentario, et Euthymius legunt, ut nos habemus, *quæ a sæculo sunt*; ex quo apparet textus græcos et Latinos olim fuisse varios. Sensus est idem, sive dicamus: Reminiscere, quod ab æterno misericors es; sive reminiscere misericordiæ tuæ, quæ ab æterno est.

7. DELICTA JUVENTUTIS MEÆ ET IGNORANTIAS MEAS NE MEMINERIS.

Pulchre opponit remissionem oblivionem, quasi dicat: Reminiscere misericordiæ tuæ, et obliviscere peccatorum meorum. Nam unum est causa alterius: tunc enim Deus reminiscitur misericordiæ suæ, quando non vult amplius remissionis peccatorum nostrorum, sed ea remittit ac delet, ac si æternæ oblivioni mandentur. Commemorat autem peccata juventutis et ignorantias, id est, delicta commissa ex infirmitate et ignorantia, tum quia istis magis quam aliis convenit misericordia, juxta illud Apostoli, *1 Timoth. 1*: « Misericordiam consecutus sum, quia ignorans feci; » tum quia forte David non alia peccata habet: et hæc ratio justi hominis est, cui cum peccatis levibus certamen est; tum etiam quia, ut notat Euthymius, peccata ex malitia non remittuntur per solam orationem, sed dignis penitentia fructibus indigent. In hebræo non habetur, *ignorantias meas*, sed *פשיעי*, id est *scelera mea*. Quia vero Septuaginta verterunt *ἀγνοιας*, id est *ignorantias*, et de eorum eruditione et fide dubitare non possumus, et revera magis congruit cum peccatis adolescentiæ ignorantia, quam scelus; cognitur dicere vocem hebraicam generalem esse, et tam scelera, quam peccata leviora significare.

8. SECUNDUM MISERICORDIAM TUAM MEMENTO MEI TU, PROPTER BONITATEM TUAM, DOMINE.

Declarat, quod dixerat: Reminiscere misericordiæ tuæ, et obliviscere delictorum meorum. Hoc enim totum fit, cum Deus recordatur hominis peccatoris secundum misericordiam suam.

9. DULCIS ET RECTUS DOMINUS, PROPTER HOC LEGEM DABIT DELINQUENTIBUS IN VIA.

Confirmat ipse se in spe impetrandi, affirmans Dominum bonum et justum esse, et ideo libenter corrigere solere delinquentes. Sic enim exercet misericordiam erga hominem, et justitiam erga peccatum. Pro *dulcis*, in hebræo est *טוב* *lob*, quod proprie *bonum* significat; et in græco quoque *καλοῦς* *bonum* potius, quam *dulcem* significat. Proinde illud, *dulcis*, quod est in nostra editione *laticæ*, pro *bono* accipiendum est; pro *legem dabit*, in hebræo est, *יורה* *yora*, id est *docet*, et in græco *ἐπιδιδάσκει*, id est *legislatorem*, seu *vracep-*

tozem se exhibebit. Itaque non est sensus, Deum legem dare quomodocumque, sed legem dare eam docendo, ac per hoc faciendū, ut observetur. Respondent enim hæc verba verbis superioribus: « Vias tuas demonstra mihi, et semitas tuas edoce me, dirige me in veritate tua, et doce me. » Quod enim tunc petebat, nunc affirmat, Deum concedere solitam esse. Hic igitur est sensus: « Dulcis et rectus Dominus est, » et ideo amat homines, et odit peccata; ac propterea legem suam demonstrat, ac persuadet delinquentibus in via hujus vitæ, ut ipsi etiam ex iniquis et malis, justis et boni efficiantur.

10. DIRIGET MANSUETOS IN JUDICIO, DOCEBIT MITES VIAS SUAS.

Declarat quod dixerat, « legem dabit delinquentibus, » ac dicit non de omnibus delinquentibus id esse intelligendum, sed solum de mansuetis et mitibus, qui non resistunt Domino docenti, imo cupiunt doceri. « Diriget, inquit, mansuetos in judicio, » id est, ducet perviam rectam legis suæ (quæ *judicium* etiam in Scripturis appellatur, ut diximus in explicatione Psalmi xviii) homines humiles et mites. Deinde hoc ipsum declarat aliis verbis, dicens: « Docet mites vias suas, » id est, mitibus dabit gratiam cognoscendæ et amandæ, ac per hoc implendæ legis. Hoc loco annotandum est, non excludi superbos omnino a gratia Dei, sed ordinem assignari. Superbi siquidem non sunt perfectionis capaces, de qua proprie agitur in hoc Psalmo, nisi prius timore concepto penitentiam agant, et timore deposito mites humilesque reddant. Itaque primum gratia Dei superbos atque obstinatos emollit et conterit, deinde contritis et humiliatis demonstrat vias suas, et dirigit eos in judicio.

11. UNIVERSE VIE DOMINI MISERICORDIA ET VERITAS, REQUIRENTIBUS TESTAMENTUM EIUS, ET TESTIMONIA EIUS.

Addit ad id quod dixerat, non solum a Deo dirigi mansuetos, sed omnia opera Dei erga tales homines esse misericordiam et veritatem, id est, misericordiam et justitiam, quatenus justitia accipitur pro fidelitate et veritate, quæ quod pronuntiat implere facit. *Vias Domini* hoc loco vocantur opera Dei, quibus Deus ad nos quodam modo venit; nisi forte magis placeat, per vias Domini intelligere morem Dei sive regulam, et quasi legem, quæ Deus utitur. Itaque via Domini semper significat legem, sed aliquando legem, quam nobis dat, ut per eam, quasi per viam rectam ascendamus ad ipsum; aliquando legem quæ ipse utitur, cum per opera descendit ad nos. Et quia jam multa dixerat David de via Domini priore, id est, de lege nobis data, nunc adjungit aliquid de via Domini posteriore, id est, de lege, quam ipse sibi posuit, et quam servat erga nos. Ergo, inquit, « universe vie Domini, misericordia et veritas, » id est, lex, sive regula, sive modus pro-

cedendi Dei consistit in misericordia et veritate, ut misericorditer promittat, et fideliter impleat quod promisit. At cum quibus utitur Deus hæc lege? cum « requirentibus testamentum ejus et testimonia ejus. » Vocat testamentum Dei pactum illud, quod fecit cum omnibus, quando legem dedit, ut ipsi sint populus ejus, et ipse Deus eorum. Quod quidem pactum vocatur etiam in Scripturis testamentum, quia continet promissionem hereditatis, et quia morte testatoris confirmandum erat, sicut re vera confirmatum est in morte Christi, in cujus rei signum Moses aspersit sanguinem in populum, dicens: « Hic est sanguis Testamenti, quod mandavit ad vos Deus, » *Exod. xxiv*, et *Hebr. ix*. Vocat autem testimonia Dei, ipsam legem, quam Deus dedit, quoniam, ut alias diximus, per legem testificatur nobis Deus voluntatem suam. Cum illis igitur Deus utitur lege misericordiam et veritatis, qui requirunt pactum cum Deo initum, ut illud observent, et similiter requirunt legem Dei, ut eam impleant, id est, cum hominibus bonæ voluntatis Deum timentibus et diligentibus. In hebræo habetur pro voce *testamentum*, *ברית* *berith*, quod proprie *pactum* significat. Sed Septuaginta vertere solent *διαθήκη*, id est *testamentum*, propter rationem jam dictam. Sic etiam pro voce *requiruntibus*, in hebræo est *נִשְׁאָרִים* *nishere, custodientibus*; sed idem est sensus. Qui enim requirunt pactum, quod forte jam oblitus erant, ad hoc requirunt, ut custodiant.

12. PROPTER NOMEN TUUM, DOMINE, PROPITIABERIS PECCATO MEO, MULTUM EST ENIM.

Ex universali lege, quæ Deus utitur erga timentes se, colligit Propheta bonam spem se habere posse de remissione suorum peccatorum. « Propter nomen tuum, Domine, » id est, ut manifestetur misericordia et veritas tua, « propitiaberis peccato meo, quod multum est. » Potest autem dici multum, vel propter multitudinem, sicut dicitur multus populus, juxta illud apostoli Jacobi, cap. ii: « In multis offendimus omnes; » vel propter magnitudinem et gravitatem, quia viri sancti etiam parva peccata, magna existimant; et vere magna sunt, si magnitudo ejus qui offendetur, consideretur.

13. QUIS EST HOMO, QUI TIMET DOMINUM? LEGEM STATUIT SI IN VIA, QUAM ÆLEGIT.

Facilè Propheta more amanitum, qui nunc suspirant ad rem amatam, nunc eam laudant, nunc iterum suspirant. Amat vir justus gratiam Dei, cupiebat remissionem peccatorum, donum recte vivendi, et placendi Deo: ideo nunc hoc ipsum petit, nunc laudat gratiam istam, et felicitatem enarrat timentium Deum, id est, eorum qui gratiam istam consecuti sunt, nunc revertitur ad hoc ipsum desiderandum et postulandum. Itaque in hoc versiculo et duobus sequent. narrat bona, quæ assequuntur timentes Deum. « Quis est, inquit,

homo qui timet Deum? » quasi dicat: Prodeat in medium homo vere timens Deum, et audiet ex me suam felicitatem. Quod sequitur, « legem statuit ei in via, quam elegit, » multi volunt esse initium felicitatis, quam Propheta enarrandam suscepit, quasi dicat: Iste timens Deum, hoc in primis habebit, quod Deus eum instruet de lege sua in via, quam elegit id est, in statu vite quem elegit. Iti Theodoretus et Euthymius. Non rejicio expositionem; sed magis litteralem puto aliam, quam insinuant Hieronymus et Augustinus. Est enim consuetudo Prophetae idipsum in eodem versiculo his repetendi, vel declarandi in una parte versiculi, quod in altera dictum est. Hunc igitur sensum esse existimo: « Quis est homo qui timet Deum? » Quis, inquam, est ille quem Deus instruit de lege sua in via, quam ipse homo elegit, id e. in recto itinere bene vivendi et eundi ad Deum, quod ipse voluitare jam elegit; sic enim una pars versiculi declarat alteram. Ille enim est homo timens Deum, qui dono Dei elegit viam, qua itur ad Deum, quae est observatio mandatorum. Illa verba, *legem statuit ei*, in hebraeo et graeco unicum tantum verbum sunt, quod significat *docere, instruere, praecipere, proceptorum se exhibere*, et similia. Itaque verbi poterat: *Quis est ille, quem Deus docuit*; proinde *legem statuit ei*, significat: Legem dedit in corde ejus, id est, instruxit et docuit eum. Et pronomen ei explicandum est (ut S. Hieronymus fecit) per relativum *quem*, vel *cui*, id est, quem docuit de lege, vel cui dedit legem in corde. Haec enim est recta interpretatio verbi hebraici.

14. ANIMA EJUS IN BONIS DEMORABITUR, ET SEMEN EJUS HEREDITABIT TERRAM.

Haec est felicitas timens Deum, quod « anima ejus, » id est, ipse timens Deum, « in bonis demorabitur, » id est, bonis fructur non ad breve tempus, aut per transitum, sed permanenter et stabiliter. Quae sententia verissima est, nam « diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, » ut ait Apostolus *ad Rom.* Proinde timens Deum semper fructur bonis, quia si res bene cedent, fructur bono prosperitatis; si contra, fructur bono patientiae, et spe magni praemii in regno caelorum. Ita semper erit letus. Nec ipse solum in bonis morabitur, sed etiam filii ejus propter ipsum hereditabunt terram, id est, terram possidebunt. In Scripturis enim, ut exposuimus in *Psalm. xv*, pro eodem accipitur *haereditare et possidere*. Dicuntur autem filii timentium Deum possessuri terram, quia pacifice habitabunt in terra, et neque eis nocerit, in eo sensu, quem attingimus; quia bonis omnia cooperantur in bonum, et ipsae tribulationes convertuntur in gaudium.

15. FIRMAMENTUM EST DOMINUS TIMENTIBUS EUM, ET TESTAMENTUM IESUS UT MANIFESTETUR ILLIS.

Haec est ratio, cur timentes Deum in bonis

semper morentur, quoniam non innituntur rebus caducis et perituris, sed Deus ipse est firmamentum eorum, id est, in Dei amicitia et auxilio fundat s habent spes suas. In hebraeo est *סוד* *sod*, quod *secretum* significat, et ideo S. Hieronymus veritit, *secretum Domini timentibus eum*, supple, *revelat*. Sed Septuaginta videntur legisse *יור* *tesol*, *fundamentum*, una littera addita, quae facili negotio ex textu hebraico temporis progressu excidere potuit. Et sine dubio melius congruit hoc loco fundamentum, sive firmamentum, quam secretum. Cur autem timentes Deum jure innituntur Deo, ut solidissimo fundamento, ratio est, quia *testamentum*, id est pactum Domini, hoc eis manifestat: quia enim timentes Deum optime norunt, et sepe recogitant Deum pepigisse foedus cum hominibus, ut sit eorum Deus, et quasi amantissimus parens, si ipsi leges ejus servaverint, ideo ex hoc pacto intelligunt se in Deo, tanquam in firmissimo fundamento, quiescere posse. Haec est sententia hujus loci, sed quia verba latina editionis obscura sunt, ex verbis graecis dilucidanda erunt. Vox illa *testamentum* non innotuit casus est in graeco, videlicet *διαθήκη*, et sic etiam intelligi debet in hebraico et latino. illud, *ut manifestetur eis*, in graeco *δηλώσει αὐτοῖς*, *manifestabit eis*, id est, pactum Domini manifestabit timentibus Deum, quod Dominus firmamentum eorum sit, id est, ex pacto illo noscent Dominum esse firmamentum timentium se. In eundem sensum exponi possunt verba hebraica *וְיָרֵם לְהוֹדִיעַ*, et *pactum ejus ad docendum eos*; sic enim est ad verbum, et sensus est: Et pactum Domini erit ad docendum eos, id est, doc bit eos, quod Dominus firmamentum sit timentium se. In eundem igitur sensum oportet etiam accommodare verba latina: « Et testamentum ipsius ut manifestetur illis, » id est, testamentum, sive pactum ejus, supple faciet, ut manifestetur illis, id quod paulo ante dictum est, videlicet Deum esse firmamentum timentium se.

16. OCULI MEI SEMPER AD DOMINUM, QUONIAM IPSE EVELETT DE LAQUEO PEDES MEOS.

Laudata paulisper felicitate timentium Dominum, reveritur ad eam optandam et petendam: « Oculi mei semper ad Dominum, » id est, assidue respicio mentis oculis Deum, tanquam ab illius auxilio totus pendens. Efficacissimum orandi genus est, habitu miserabili respicere cum, a quo auxilium speres, et magis inopiam ostendendo, et modeste tacendo, quam odioso clamore benignitatem divitis implorare. « Sicut oculi ancillae, » ait idem Propheta in *Psalm. cxxviii*, in manibus dominae suae, ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum, donec miseretur nostri. « Quoniam ipse evelet de laqueo pedes meos, » id est, ideo tam intente in Deum respicio, quoniam ipse tandem, ut spero, liberabit me ab omni periculo tentationum, quae veluti laquei ubique nobis in hac vita insidiantur. Posset etiam illud, *oculi mei semper*

ad Dominum, referri ad intentionem semper Deo placendi, neque ullo modo aliquid admittendi contra ipsius voluntatem. Posset quoque referri ad contemplationem divinae pulchritudinis, quam semper ob oculos habent, qui serio diligunt Deum. Sed prima explicatio videtur maxime literalis.

17. RESPICE IN ME, ET MISERERE MEI, QUIA UNICUS ET PAUPER SUM EGO.

Quia ipse Deum semper respicit, merito petit, ut respiciatur a Deo. Hoc enim est, quod tacite petebat, cum oculos intentos in Deum habebat, nimirum ut miseris orditer respiceretur ejus solitudo et desolatum, vel quia revera desolatus fuisset ab amicis et cognatis; vel, quod magis proba, quia ipse se animo ab aliis omnibus separaverat, et in hoc solo spem omnem posuerat. Dicit autem *pauperem*, quia humilis erat, et se virtutibus ac meritis vacuum arbitrabatur.

18. TRIBULATIONES CORDIS MEI MULTIPLICATAE SUNT, DE NECESSITATIBUS MEIS ERUE ME.

De tentationibus peccatorum hunc locum intelligo potius, quam de temporalibus adversitatibus. Erat enim et hic unus ex illis, qui cum Apostolo gemunt et dicunt, *Rom. vii*: « Sentio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, » etc.; « Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? » Necessitates autem, a quibus liberari cupit, videntur esse molestissime ille concupiscentiae, quae, velimus nolimus, nos vexant, et aliquando in peccatum pertrahunt. « Multiplicatae sunt, » in hebraeo habemus verbum *הרחיבו הרחיבו* *hircabu, dilatatae sunt*. Sed quoniam verbum hebraicum *צרות* *angustias* proprie significat, pro quo nos habemus *tribulationes*, et *angustias*, cum dilatantur, desinunt esse angustiae, ideo ad tollendam ambiguitatem, Septuaginta prudenter verterant, non ut verba sonant, *angustiae dilatatae sunt*, sed ut sensus erat, *tribulationes multiplicatae sunt*. Siquidem hoc loco dicuntur angustiae dilatatae, non quia perierunt, sed quia creverunt. Quod enim dilatatur, ulique crescit. Posset etiam fieri ut Septuaginta non legisset *הרחיבו* *hircabu, dilatatae sunt*, sed *הרביבו*, *multiplicatae sunt*, unica littera mutata. Sanctus etiam Hieronymus eodem modo veritit, *tribulationes multiplicatae sunt*; proinde si corrupta sit hebraica lectio, post tempora S. Hieronymi corrupta est.

19. VIDE HUMILITATEM MEAM ET LABOREM MEUM, ET DIMITTE UNIVERSA DELICTA MEA.

Pergit in oratione, ac petit sibi remitti peccata, in quae aliquando tentatione vincente prolabitur. Quamvis enim affligatur timens Deum, et multum labore resistendo concupiscentiis, tamen septies in die cadit justus; sed hinc etiam justus esse probatur, quod sordes, quas minus caute ambulando contrahit, studioso fiendo et orando abluat. Per

humilitatem hoc loco non intelligit virtutem humilitatis, sed abjectionem et vilitatem: vilescent enim sibi viri justus vehementer, cum immaculatus esse cupit, et tamen sordes non evadit. Pro verbo *dimitte*, in hebraeo est *סָו*, quod S. Hieronymus recte veritit, *porta*: *Porta*, inquit, *omnia peccata mea*, et quamvis sensus sit idem, tamen habet nescio quam vim illud, *porta*; significat enim timorem quemquam, sive sollicitudinem hominis amantis Deum, ne forte Deus multitudinem peccatorum offensus ad iram provocetur: ideo clamat, *porta omnia peccata*, quasi dicat: Elsi multa sint, tamen non fatigeris ignoscere, sup- porta imbecillitatem meam.

20. RESPICE INIMICOS MEOS, QUONIAM MULTIPLICATI SUNT, ET ODIU INIQUO ODERUNT ME.

Ab alio loco dicit argumentum, videlicet a multitudine et crudelitate hostium, quasi dicat: Vidisti, Domine, humilitatem et laborem meum, vide etiam hostium meorum spiritualium multitudinem, et crudelitatem, atque iniquitatem. Hostes qui nos ad peccata pertrahere tentant, et ignitis jaculis concupiscentiam accendunt non cessant, daemones sunt, quos *spirituales nequitias* Apostolus, *Ephes. iv*, vocat: eos innumerabiles esse notum est, nec minus est notum, odio iniquitatis, id est, odio iniquissimo in nos ardere. Dicitur odium iniquum sive iniquissimum, cum quis alium sine causa odit, a quo videlicet nullam accepit injuriam. Potest etiam dici odium iniquum, vel iniquissimum, cum qui alteri nocere studet solo studio nocendi, non ut ipse inde aliquid lucretur. Tale omnino est odium diaboli erga genus humanum, ac potissimum erga electos; neque enim homines diabolo injuriam ullam fecerunt, sed ille ab initio invidentia excaecatus, hominem perdidit. « Invidia diaboli, inquit Sapiens cap. ii, mors intravit in orbem terrarum. » Et nunc fideles tentationibus exagitat, non ut ipse commodum reportet, sed quia delectatur in perditione justorum.

21. CUSTODI ANIMAM MEAM, ET ERUE ME; NO ERUBESCAM, QUONIAM SPERAVI IN TE.

Cum tot hostibus, ac praesertim invisibilibus circumdatus sint, non sufficio meis viribus illis resistere; ideo ad te recurro, ut tu custodias animam meam, et custodiam liberae, et eruas de manibus eorum. Nam non solum dicuntur liberari et erui de manibus hostium, qui jam capti sunt, sed etiam qui manuntur, ne capiantur; et qui sine dubio caperentur, nisi adjuvarentur. « Eruiisti me, inquit idem Propheta *Psalm. xciii*, ex inferno inferiore, » id est, fecisti me caderem in infernum inferiorem. Potest etiam sensus esse: Custodi animam meam in hoc carcere corporis, in quo captivus detineor: nam lex membrorum captivum me ducit in lege peccati, *Rom. vii*; et postea, suo tempore erue me.

22. INNOCENTES ET RECTI ADHERERUNT MIHI, QUIA SUSTINUI TE.

Quia dixerat in præcedenti versiculo: « Non erubescam, quoniam speravi in te, » adjungit rationem cur timeat erubescere, si a Deo deseratur. Et ratio hæc est, quoniam multi « innocentes et recti, » exemplo ipsius commoti, adhærebant illi, ob id potissimum, quod videbant eum sperare in solo Deo. Qui certe cogere eum erubescere et confundi, si a spe sua frustraretur. Quare illud, non erubescam, aliter accipitur in principio Psalmi, aliter hoc loco. Nam in principio Psalmi sensus erat: Non erubescam coram inimicis irridentibus; hoc loco sensus est: Non erubescam coram amicis diligentibus et dolentibus. In hebræo habetur ad verbum, *innocentia et rectitudo conservabunt me*; sed non est inusitatum, ut abstractum sumatur pro concreto, et futurum pro præterito, id est, *innocentia et rectitudo*, pro *innocentibus et rectis*; et *conservabunt*, pro *conservarunt*. Sed pro voce hebræica *יְשֻׁרִים* *isēruni*, quæ significat *conservabunt me*, sive *conservarunt me*, videntur legisse Septuaginta *tsoruni*, unico puncto mutato, quæ

vox deducitur a *צָרָר* *zarar*, et significat *alligabunt*, sive *alligaverunt se mihi*, quod est idem cum eo quod Septuaginta verterunt, *adhaserunt mihi*. Recte igitur est interpretatio græca et latina, sed Rabbinii non recte legerunt dictionem hebraicam, et ideo non recte puncta omnia subjecerunt.

23. LIBERA, DEUS, ISRAEL EX OMNIBUS TRIBULATIONIBUS SUIS.

Quoniam David non solum unus erat de populo Dei, sed erat etiam princeps et caput aliorum, ideo posteaquam oravit satis diu pro se, adjungit orationem pro toto populo suo, et orationem generalem, quoniam non facile poterat descendere ad singularum personarum necessitates et angustias. « Libera, inquit, Deus, Israel ex omnibus tribulationibus. » Ubi vox illa, *Israel*, est in casu accusandi, ut cognoscitur ex articulis additis in codicibus hebraicis et græcis. Sensus igitur est: Non mihi satis est, si solus ab angustis meis liberer, sed peto etiam ut liberes Israel, populum scilicet Israeliticum, ab omni genere tribulationum.

PSALMUS XXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. In finem, Psalmus David.

Judica me, Domine, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum: et in Domino sperans non infirmabor.

2. Proba me, Domine, et tenta me; ure renes meos et cor meum.

3. Quoniam misericordia tua ante oculos meos est, et complacui in veritate tua.

4. Non sedi cum concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo.

5. Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo.

6. Lavabo inter innocentes manus meas, et circumdabo altare tuum, Domine;

7. Ut audiam vocem laudis, et enarrem universa mirabilia tua.

8. Domine, dilexi decorem domus tuæ, et locum habitationis gloriæ tuæ.

9. Ne perdas cum impiis, Deus, animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam:

10. In quorum manibus iniquitates sunt; dextera eorum repleta est muneribus.

11. Ego autem in innocentia mea ingressus sum: redime me, et miserere mei.

V. s. π. — David.

Judica me, Domine [al. *Deus*], quia ego in simplicitate mea ambulavi: et in Domino confidens non deficiam.

Proba me, Domine [al. *Deus*], et tenta me: ure [h. *confra*] renes meos et cor meum.

Quia misericordia tua in conspectu oculorum meorum [al. add. *est*], et ambulabo in veritate tua.

Non sedi cum viris vanitatis, et cum superbis non ingrediar.

Odivi ecclesiam pessimorum, et cum iniquis [h. *impis*] non sedebo.

Lavabo in innocentia manus [h. *palmas*] meas, et circumdabo altare tuum, Domine.

Ut clara voce prædicem laudem, et narrem omnia mirabilia tua.

Domine, dilexi habitaculum domus tuæ, et locum tabernaculi gloriæ tuæ.

Ne auferas [h. *Ne apponas*] cum peccatoribus animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam.

In quorum manibus scelus [al. add. *est*], et dextera eorum repleta est muneribus.

Ego autem in simplicitate mea gradus: redime me et miserere mei.

12. Pes meus stetit in directo; in ecclesiis benedicam te, Domine. Pes [al. add. *enim*] meus stetit in recto: in ecclesiis benedicam Domino.

Argumentum. — Strophae duæ: vers. 1-8, integre vivo, o Jova, te colo sincere; vers. 9-12, noli permittere, ut quod imminet malo me una cum improbis affligat. Quod *altaris Deique domus* frequentationem in maximo honore habet scriptor, non indicio est, ut vult Ewaldus, Psalmum hunc post Davidem compositum fuisse. Nam et ante Salomonem, ex lege *Deut. xv. 16*, ter in annum singulis masculis comparandum erat in loco sacro, i. e. ante arcam; qui locus tum quidem temporis fixus non fuit, semper tamen existit ab ipsa Moisis ætate, sive in Urbe Silo, sive in Cariathiarim, etc.

1. Davidis *carmen*.

Judica me, Jova, nam ego in innocentia mea ambulavi, et in Jova confidi, non vacillavi.

2. Examina me (instar aurifabri), Jova, et explora me; igne proba renes meos (affectus) et cor meum (consilia).

3. Nam misericordia tua coram oculis meis, et ambulavi in veritate tua.

4. Non sedeo cum hominibus vanitatis (falsis), et cum absconditis (astutis) non ingredior (convenio).

5. Odi cætum maleficorum, neque cum improbis sedeo.

6. Lavo in innocentia manus meas, et circumdabo (cum sacrificiis meis) altare tuum:

7. Ut audire faciam vocem laudationis tuæ, et enarrem omnia mirabilia tua.

8. Jova, diligo habitationem domus tuæ, et locum sedis gloriæ tuæ.

9. Ne auferas (perdas) cum peccatoribus animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam:

10. Quorum in manibus est scelus, et quorum dextra plena est munere.

11. Ego vero in innocentia mea ambulo: libera igitur me, et miserere mei.

12. Pes meus stat in recto (recte ago): in cætibus celebrabo Jovam (pro salute allata).

NOTE.

Vers. 1. *Judica me*, age causam meam, et innocentem me defende. *Non vacillavi*, i. e. non vacillans, immotus in hac mea fiducia: ita Ewaldus. Hengstenberg, *non movear!* alii, *non vacillabo*, presidio tam firmo fretus. — Vers. 2. *Ignis proba*: ita nota marginis; Hengstenberg præfert *tsorophab*, particip. femin. *palui*, quod bene jungitur cum plurali, hæc ratio: res *pura* sunt *renes mei* et *cor meum*. — Vers. 3. Sensus: Dei misericordiam et veritatem, qua promissa piis facta servat, semper animo recogitans, inculpata me vitam. *Ambulavi*, vel *ambulo*: est enim tempus *ἔπειρα*, ut et in verbis seqq. — Vers. 6. « Nullo modo displicere possum, quid moverit interpretes, ut prioris hemistichii locutioni alium sensum subjicerent, atque is est, quem suppeditat qui *Deut. xxi. 6* seq. describitur ritus. Ex eo ritu, qui manus lavat, insontem se declarat. Hinc qui manus in puritate se lavare dicit, idem facit, ac si dicat, insontem esse. » Hæc Maurer. Cf. *Matth. xxvii. 24*. Male ergo Bellarminus aliter. — Vers. 7. *Audire faciam*,